

ÕIGUSKANTSLERI AASTA 2022/2023

Õiguskantsleri aasta

Austatud lugeja

Iga ülevaateaasta, õigupoolest iga tööpäeva lõpul esitame Õiguskantsleri Kantseleis iseendale küsimuse: kas ja kuidas on meie töö Eestit paremaks teinud? Kelle mure suutsime lahendada? Mis läks hästi või jäi halvasti minemata? Mida tegime, et Põhiseadus päriselt kehtiks? Me ei menetle, meie lahendame – see on meie tööpõhimõte. Püüame riigielus vältida konflikte ja müra. Luua selgust, tasakaalu ja mõistlikkust. Ikka meie rahva ühise elu aluskokkuleppe, Põhiseaduse vaimus. Kas ja millises ulatuses neid sihte ka saavutame, on teie hinnata. Siinsesse ülevaatesse kogusime oma olulisemate tööde ja tähelepanu köitnud suundumuste näited eelmise aasta 1. septembrist 2023. aasta 31. augustini.

Õiguskantsleri institutsiooni peamine eesmärk on seada põhiseaduslikkus kiiresti, hästi ja abivajajale tasuta taas jalule. Muret võib igaüks meiega jagada just nii, nagu oskab, õigusabi pole selleks tarvis. Õiguskantsleri ülesanne on jõuda asja tuumani ja seejärel teha selgeks, kas Põhiseadust, seadusi ja hea halduse tava on rikutud. Üritame tegutseda võimalikult kiiresti ja inimest säästes. Vahel piisab vastutavale ametnikule helistamisest ning pikemat kirjavahetust ja allkirjastatud seisukohta ei lähegi vaja.

Nii näiteks sai viielapseline pere kiiresti oma asjad korda, kui robotina toimiv riiklik abisüsteem oli pere neljanda lapse lugenud esimeseks lapseks. Ema palus õiguskantsleril asja uurida ning selgus, et esimese, teise, kolmanda ja viienda lapse toetuse avalduse oli allkirjastanud laste ema, neljanda oma aga isa. Andmebaas tehti korda ja saamata jäänud toetus maksti tagantjärele välja. Suurema kõlapinna leidis juhtum, kus diabeediga last ei tahetud võtta lasteaeda, sest keegi ei julgenud haige lapse eest vastutada. Selgitustöö toel mure lahenes. Levis ka sõnum: diabeediga laps peab olema lasteaia teretulnud nii nagu iga teinegi laps.

Arvukalt tuli ette juhtumeid, kus ministriumid ning valla- ja linnavalitsused jätsid inimese pöördumisele õigeks ajaks vastamata. Sageli sai inimene pärast meie sekkumist vastuse, kuid eksinud ametiasutus sai siiski õiguskantslerilt ametliku soovitusena oma tööd paremini

korraldada.

Kohati näib, et haldusmenetluse tase kipub Eestis halvenema. Teatavasti näeb seadus ette, et inimese probleem tuleb lahendada viivituseeta, sisuliselt ja korrektselt, liigset bürokraatiat vältides, kodanikku koormamata ja segadusi tekitamata. Paraku tuli tegelda juhtumitega, kus ametniku jutt oli olnud vastuoluline ja udune, inimese õigused ja kohustused jäetud selgitamata. Mõnikord oli vajalik haldusakt jäetud üldse vormistamata seal, kus seda kindlasti teha tuleb. Selge sõnastusega ja loogiliselt põhjendatud haldusakt võimaldab inimesel oma õigusi ja kohustusi mõista ning vajaduse korral halduskohtusse pöörduda. See mõistlik nõue on seaduses põhjusega.

Samamoodi on vaja truult järgida planeeringute ning keskkonna-, muinsuskaitse- ja riigikaitsepiirangute kehtestamise korda. Avalikkust ja iga puudutatud kinnisvaraomanikku tulebki ausalt kohelda, täpselt järgida kõiki ette nähtud reegleid. Olgu tegu Nursipalu harjutusväljaku kavandatava laienduse, lendorava pesitsuspaiga või pensionäridest metsaomanike väikese metsatukaga. Ametivõimu sõnum peab olema selge ja seaduslik. Põhiseadus kaitseb omandit, eriti kodu. Nii Põhiseaduse Assamblees mõeldi ja nii sai kirja, nii võttis rahvas Põhiseaduse rahvahääletusel vastu.

Küllap leiab eelkirjeldatud rikkumistele ka põhjendusi. Tundub, et kohati on nn eesliiniametnike arvu kärpimine ja halvad töötingimused viinud selleni, et tööga ei saada enam nõutaval moel hakkama. Karmi näite andis möödunud ülevaateaastal Andmekaitse Inspektsioon, kes jättis töötajate nappuse tõttu avaldustele õigeks ajaks vastamata ja pani sellekohase teate oma kodulehele. Seadus sellist võimalust ette ei näe. Kui avaldusele ei vastata, siis rikutakse inimeste õigusi. Venima jäi ka vajalik järelevalve isikuandmete kaitstuse üle.

Kui seal, kus inimene kohtub riigiga – et saada vajalik dokument, toetus, luba või abi teiste inimeste õigusvastase tegevuse vastu –, valitseb ressursipuudus, siis ministeriaalne asendustegevus vohab paraku endises mahus.

On juhtumeid, kus tulebki abivajajale soovitada, et parima abi saab ta kohtust. Vaid kohus saab teha kohustusliku ettekirjutuse või tühistada haldusakti. Oleme andnud põhjalikke, kohtusse pöördumisel kasutatavaid vastuseid näiteks lapsevanematele, kelle laps on jäänud lasteaiakohata, ehkki seaduse järgi on koht ette nähtud. Loodetavasti on juba tehtud kohtuotsustest kasu ka edaspidi. Tänan kõiki ametnikke ja otsustajaid, kes on inimese mure lahendanud.

Kui mure tuleneb põhiseadusvastasest normist, saab õiguskantsler algatada põhiseaduslikkuse järelevalve ja vajadusel viia vaidluse lõpuks ka Riigikohtusse. Tänan Riigikogu ja valitsuse liikmeid normide Põhiseadusega kooskõlla viimiseks tehtud ettepanekute toetamise eest. Riigikogu XV koosseisuga on jätkunud ka koostöö kiirete lahenduste leidmisel. Nii lõpetati Riigikogu sotsiaalkomisjoni eestvedamisel gümnaasiuminoorte halvem kohtlemine töötuks jäämisel, vajalikud muudatused lisati tööturumeetmete seadusesse.

Vahel jõuab lahenduseni kiiresti, mõnikord kulub süsteemse muudatuse juurdumiseks aastaid. 2019. aastal tunnistas Riigikohus õiguskantsleri taotlusel Põhiseadusega vastuolus olevaks Narva sotsiaalhoolekannet korraldavad määrused. Kui asjad on kaua viltu olnud, ei saagi neid alati hetkega sirgeks rihtida, ent hea, kui edasimineku on püsiv. Peaaegu kõikide linnade ja valdade sotsiaalhoolekande korralduse puuduste kohta saadetakse õigustatud kaebusi. Raha on vähe, abivajajaid aga palju ja nappus neist, kel jaksu ning oskusi hooldaja või lastekaitseametnikuna töötada.

Õnneks süveneb ühiskonnas arusaam, et igaühe inimväärikust tuleb austada. Enam ei peeta hooldekodus virelemist või vangi väärkohtlemist kellegi teise teemaks. Sama seis on puuetega inimeste õigustega: tasahilju vajub minevikku üleolev suhtumine, mille kohaselt ühe ratastooli või käimisraami pärast lävepakku madalamaks tegema ei hakata. Piinlikku segadust tuleb veel praegugi ette, ent vaegnägijate ja -kuuljate ligipääs olulistele riigielu ja kultuurisündmustele on muutumas tavaks.

Üks teema kordub refräänina igas õiguskantsleri aastaülevaates juba aastaid: osa seadusi on sõnastatud nii segaselt ja üldiselt, et nende rakendamise eest vastutav ametnik ei saagi langetada vaieldamatult õiguspärast otsust. Selge reegli asemel on jõustatud vastuoluliste normide rägastik, mille taustal jäetakse huvipooltele mulje, et uus kord sai just neile soodne. See kehtib näiteks jahiseaduse, välismaalaste seaduse ja nn fantoomliitujate elektrivõrgust eraldamise kohta.

Teine süsteemne õigusloome viga on põhiõiguste piiramise aluste üleandmine valitsusele või ministri. Volitusnormist enesest pole sageli võimalik aru saada, mis eesmärgil ja milliseid piiranguid Riigikogu lubatavaks peab. Nii näiteks on valitsus saanud õiguse määrata kutseliste kalurite püügivõimalused Peipsil, kuid seadus jätab ebaselgeks eesmärgid ja tingimused, millest valitsusel oma otsuses lähtuda tuleb. Põhiseaduse kohaselt on Vabariigi Valitsuse või ministri määrus mõeldud Riigikogu põhimõttelist otsust täpsustama või täiendama ennekõike tehnilistes küsimustes. Seadus ei tohi olla kui tühi raam, kuhu võib pista mistahes pildi. Põhiseaduses ette nähtud seaduslikkuse põhimõtte väärrib igal juhul kaitset, muu hulgas korruptsiooni vältimise ja võrdse kohtlemise huvides.

Põhiseadusest tuleb kinni pidada, see on nii lühikeses kui ka pikas vaates kõigile ka kasulik. Oma lihtsusele ja selgusele vaatamata saab ka Põhiseadust siiski tõlgendada, see areneb koos ühiskonna ja riigiga. Tõlgendamisel kehtivad omad loogikareeglid, millest peamine on see, et Põhiseadust ei tohi n-ö tühjaks tõlgendada. Mõnikord võib tõesti tunduda, et aeg ja olud justkui nõuavad Põhiseadusesse kirja pandu ignoreerimist. Põhiseaduse keskne mõte ja vajalikkus on siiski muus: see just lasebki esmasel emotsioonil, arutul õhinal ja sellest johtuvail kahjulikel otsustel mööda minna. Põhiseadus toetab pikas vaates tarku lahendusi. Praegu võib ta näida kui veskikivi jala küljes, ent tagasi vaadates pole olnud põhjust midagi ette heita. Vastupidi.

Näiteks tegevuspõhise eelarve vead saavad iga aastaga üha selgemaks. Kui kõik olulisemad kulud ja tulud saaksid iga-aastaselt riigieelarvesse kirja nii, nagu Põhiseadus seda nõuab, oleks Riigikogul võimalik vajadusel kulusid ümber tõsta. Selle, milleks kulutatakse, määravad Eestis nagunii suures osas seadused, ülejäänut, nagu ka seaduste täitmise tulemusi, saab seletuskirjas kirjeldada. Tegevuspõhine eelarve on kaheldamatult mugav täitevvõimule, sest raha on võimalik Riigikogu ja avalikkust asjasse pühendamata üpris vabalt kasutada, ka Riigikontrolli võimalused oma tööd teha on piiratud.

Avalikkus on aastaid üha lahkemalt nõustunud põhiõiguste ülemäärase piiramise, kohati ka

selge rikkumisega. Varem tingis seda terrorioht, siis majanduskrahh, seejärel pandeemia. Nüüd näivad iga piirangu õigustamiseks sobivat julgeolek ja turvalisus. Polevat ju paha, kui kõiki saab ööpäev läbi otsekui peo peal jälgida, sest õigel inimesel pole midagi karta?! Praegu paistab, et järgmine suur oht inimõigustele ja põhiseaduslikkusele kerkibki avalikkuse nõusolekust rikkuda Põhiseadust julgeoleku ja turvalisuse huvides. Hirm ja viha on äärmiselt tugevad ja õigusriigile paraku alati ohtlikud emotsioonid.

Poliitilised moevoolud soosivad taas kompromissitust, eriarvamusel olija vaenlaseks, mitte lihtsalt konkurendiks pidamist ning sõltumatuse, erapooletuse ja tasakaalukuse põhimõttelist eitamist. Kui 1930-ndatel käisid ka Eesti poliitikud rahva köitmist ja meeolelu kujundamist õppimas Saksamaal, siis nüüd suunab poliititehnoloogia moevoolu ameerikalik polariseerumine. Kui arutelud Eesti rahva tuleviku üle sumbuvad vihasesse vaenu, kus „oma hõimu“ liikmete teod ja liikmed ise on igal juhul õiged – ka siis, kui nad on valetanud või selgelt kurja teinud –, pole head loota.

Oleme jõudnud seisu, kus Riigikogu, kelle põhiseaduslik õigus ja kohustus on juhtida riiki, lämbub põhiseadusliku korra segipaiskamiseks ette võetud sammudesse. Praegune valitsuskoalitsioon jättis kasutamata võimaluse olla rõhutatult korrektne ja riigimehelik, teha selge vahe varasemate poliitilise kultuuri madaluse ilmingutega. Praegune opositsioon reageeris õigustatult obstruktsiooniga, paraku keeras lõpuks vindi üle. Nii kadus ka Vabariigi Presidendil võimalus ühiskonda oluliselt muutvate eelnõude kiirmenetlust ja usaldusega sidumist tõhusalt vastustada – sest tõepoolest oli tekkinud olukord, kus Riigikogu töö takerdus täielikult.

On arvatud, et demokraatia ehk ongi end ammendanud, valitsemise vormid vahelduvad, inimloomus on selline, mis parata. Eks ta õige ole, et kõik muutub ja areneb ning ajaloo muretu lõppjaam jääbki filosoofiliseks unistuseks. Demokraatlikku õigusriiki kui parimat Eesti kestmise ja igaühe isikliku vabaduse ja vastutuse tagatist pole tark kergel käel loovutada.

Inimõigusi kaitsva süsteemi voorus selgub siis, kui seda süsteemi enam ei ole. Inimese kaitsmise vajadust aitavad mõista näiteks juhtumid, kus langetakse au ja väärrikust võtvate rünnakute ohvriks, ilma süütuse presumptsiooni, kohtu ja tõenditeta. Keegi pole süüdi, kuni süüdimõistev kohtuotsus pole jõustunud – seegi põhimõte saab liiga tihti selgeks alles siis, kui ülekohtune üldrahvalik hukkamine on juba aset leidnud. Siin pole jutt poliitilisest vastutusest.

Tõhusat inimõiguste kaitset saab pakkuda vaid demokraatlik õigusriik. Põhiseadus aitab tuua nii igast inimesest eraldi kui ka rahva teenimiseks loodud riigist välja parima. Nõnda, et me

rahvas, keel, kultuur, sisemine ja väline rahu kestaksid muutumatult, et Eesti oleks elamiseks parim koht. Anname Õiguskantsleri Kantseleis selle nimel oma parima.

Tänades

Ülle Madise

õiguskantsler

Õiguskantsler riikliku inimõiguste asutusena

Alates 1. jaanuarist 2019 on õiguskantsleri institutsioon ühtlasi riiklik inimõiguste asutus (National Human Rights Institution, NHRI). Selle sõltumatu asutuse peamine ülesanne on jälgida, edendada ja kaitsta inimõigusi oma riigis. Asutuse tegutsemise põhialused on kirjas ÜRO Peaassamblee resolutsiooniga vastu võetud nn [Pariisi printsiipides](#).

Igal riiklikul inimõiguste asutusel on võimalik taotleda ametlikku rahvusvahelist akrediteeringut, mis annab asutusele ÜRO inimõiguste kaitse süsteemis lisaõigusi ning seob selle tugevamalt teiste inimõiguste asutuste ning rahvusvaheliste organisatsioonidega. Akrediteerimisprotsessi juhivad ülemaailmne inimõiguste asutuste võrgustiku ([Global Alliance of National Human Rights Institutions](#), GANHRI) akrediteerimise alamkomitee ([Sub-Committee on Accreditation](#), SCA). Alates 2020. aasta detsembrist on õiguskantsleril olnud kõrgeim inimõiguste asutuste akrediteering ehk A-staatus. Inimõiguste asutusi akrediteeritakse iga viie aasta tagant.

Inimõiguste nõukoja töö

Neli aastat on õiguskantsleri juures tegutsenud [inimõiguste nõukoda](#), mille peamine ülesanne on nõustada õiguskantslerit inimõiguste kaitse ja edendamise valdkonnas. Õiguskantsleri moodustatud komisjon valib nõukoja liikmed avaliku konkursi kaudu iga nelja aasta järel. Liikmete väljavalimisel juhendatakse võrdse kohtlemise, mitmekesisuse ja tasakaalustatuse põhimõtetest. Nõukoja liikme töö on vabatahtlik.

2022. aasta sügisel lõppesid õiguskantsleri inimõiguste nõukoja esimese koosseisu volitused ning tööd alustas nõukoja teine koosseis.

Nõukoja esimese koosseisu viimane koosolek peeti 30. novembril. Arutati Ukraina sõjapõgenike vastuvõtmisega ilmnunud probleeme ning muid inimõiguste valdkonnaga

seotud küsimusi. Koosolekul tehti kokkuvõtte ka nõukoja tööst. Nelja tegutsemisaasta jooksul algatas õiguskantsler koostöös nõukoja liikmetega mitu lapse õiguste, korrakaitse ja keskkonnakaitsega seotud projekti. Õiguskantsler tänas nõukoja liikmeid tehtud töö eest.

9. märtsil 2023 kuulutas õiguskantsler välja [avaliku konkursi](#) inimõiguste nõukoja teise koosseisu moodustamiseks. Nõukotta valiti [50 inimest](#) erinevatelt elualadelt. Nõukoja liikmete seas on väljapaistva kogemusega võrdse kohtlemise, puuetega inimeste õiguste, lapse õiguste, vägivallaennetuse, tervishoiu, geenitehnoloogia, meditsiinieetika ja paljude teiste valdkondade asjatundjaid. Uus nõukoda kogunes esmakordselt 23. mail.

Rahvusvahelised raportid

Õiguskantsler osales aasta jooksul mitme rahvusvahelise raporti ja muu dokumendi koostamisel.

- Veebruaris kohtus õiguskantsler veebi vahendusel Euroopa Komisjoni esindajatega, kellega arutati Eesti õigusriigi olukorda. Euroopa Komisjon avaldas [aruande](#) juulis. Selles on käsitletud õigusriigi põhimõtetega seotud olulisi arenguid Euroopa Liidu liikmesriikides. Õiguskantsler andis oma panuse ka Euroopa inimõiguste asutuste võrgustiku (ENNHRI) samateemalise raporti koostamisse (vt [State of the rule of law in the European Union](#)).
- Märtsis esitas õiguskantsler arvamuse ÜRO piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärlikust alandava kohtlemise ja karistamise ennetamise alamkomitee (UN Subcommittee on Prevention of Torture, SPT) koostatud üldkommentaari eelnõu kohta. Eelnõu käsitleb piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärlikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni [fakultatiivse protokoll](#)i (OPCAT) artiklis 4 nimetatud kinnipidamiskoha mõistet. Alamkomiteed ajendas üldkommentaari kirjutama asjaolu, et protokolliga liitunud riigid tõlgendavad kinnipidamiskoha mõistet erinevalt.
- Aprillis edastas õiguskantsler oma seisukohad Euroopa Kohalike ja Piirkondlike Omavalitsuste Kongressi monitooringu komiteele (CLRAE), kes koostab raportit Eesti kohalike omavalitsuste olukorra kohta.
- Augustis esitas õiguskantsler ÜRO Lapse Õiguste Komiteele [aruande](#) lapse õiguste konventsiooni täitmise kohta. Lisaks saadavad Eesti lapsed esmakordselt komiteele oma ülevaate Eesti laste olukorrast. Lastel aitasid raportit koostada Õiguskantsleri Kantselei

laste ja noorte õiguste osakonna nõunikud ning Lastekaitse Liidu töötajad. Eesti ühines ÜRO lapse õiguste konventsiooniga 1991. aastal ja võttis endale kohustuse regulaarselt jälgida laste olukorda. Konventsiooni täitmise jälgimise eest vastutab ÜRO Lapse Õiguste Komitee, kellele riigid peavad perioodiliselt aru andma lapse õiguste olukorra kohta. Maikuu saatis Eesti valitsus komiteele viienda kuni seitsmenda perioodilise aruande lapse õiguste konventsiooni täitmise kohta. Komitee istung, kus arutatakse Eesti kohta esitatud raporteid, toimub 2024. aasta talvel.

- Euroopa inimõiguste asutuste võrgustiku (ENNHRI) liikmena on õiguskantsler osalenud mitme töögrupi töös, mis muu hulgas aitavad ette valmistada ENNHRI seisukohti tehisintellekti, rände, puuetega inimeste, eakate ja teistes valdkondades.

Inimõiguste blogi

Õiguskantsleri Kantselei eestvedamisel ilmus 2022. aastal esimene põhjalik eestikeelne inimõiguste valdkonda käsitlev kogumik „[Inimõigused](#)“. Raamat on tasuta kättesaadav veebilehel www.inimoigusteraamat.ee ning samalt lehelt on võimalik alla laadida ka raamatu PDF-faili. Lisaks raamatule leiab veebilehelt veel [inimõiguste blogi](#), milles avaldatakse regulaarselt raamatu teemasid toetavaid postitusi.

Õiguskantsleri vanemnõunik Ksenia Žurakovskaja-Aru käsitles oma postituses vanglas tehtavaid läbiotsimisi lapse õiguste seisukohast. Postitust ajendasid kirjutama õiguskantsleri aastatepikkune selgitustöö vanglates ning Tallinna Ringkonnakohtu veebruaris 2022 tehtud otsus (kohtuasi [nr 3-21-161](#)), mis suuresti toetas õiguskantsleri seniseid seisukohti.

Õigusteadlane Lauri Mälksoo analüüsis blogis, kuidas on ÜRO sõltumatu uurimiskomisjon käsitlenud oma raportis inimõiguste ja rahvusvahelise humanitaarõiguse rikkumisi Ukrainas. NATO küberkaitse koostöökeskuse õigusnõunik Liina Lumiste selgitas oma postituses Rahvusvahelise Kriminaalkohtu tegevuse põhimõtteid ja rolli kuritegude uurimisel.

Tallinna Halduskohtu kohtunik Pihel Sarv käsitles oma postituses kliimamuutusi, inimõigusi ja sellega seonduvat kohtu rolli. Future of Life Institute'i poliitikaanalüütik Risto Uuk analüüsis ChatGPT mõju inimõigustele.

Artiklid ja esinemised

NHRI valdkonna juht Liiri Oja ja ÜRO kõrge inimõiguste voliniku õigusnõunik Noemí Pérez Vásquez avaldasid ajakirjas Columbia Journal of Gender and Law [artikli](#) „A Change of

Narrative: Protecting Sexual and Reproductive Rights in Post-Conflict Criminal Justice”, mille kirjutamise ajendiks olid Ukraina sõjas korda saadetud kuriteod.

8. oktoobril avaldas Postimees õiguskantsler Ülle Madise artikli „[Hirm ja viha on kõlbmatud teejuhid](#)”, milles ta arutles selle üle, millist mõju avaldab põhiõigustele ja -vabadustele kriisidest tingitud ühiskondlik hirm ja viha.

18. novembril tegi õiguskantsler Eesti Lastekaitse Liidu konverentsil [ettekande](#) lapse õigusest osaleda oma elu puudutavate otsuste tegemisel.

11. jaanuaril esines õiguskantsler Pärnus ja 7. märtsil Viljandis Tartu Ülikooli korraldatud [väärivate ülikoolis](#) inimõigusteteemalise loenguga „Sõltumatus, tarkus ja vaikimise nõiaring”.

10. veebruaril juhtis õiguskantsler Eesti Inimõiguste Instituudi korraldatud inimõiguste aastakonverentsil „[Sõda, diktatuur ja inimõigused](#)” arutelu rahvusvaheliste suhete professori Nina L. Hruštšova ja ajakirjaniku Dmitri Muratoviga.

17. aprillil pidas õiguskantsler XLVII [kõrgematel riigikaitsekursustel](#) loengu „Inimõigused – nende seos ja mõju julgeolekule”.

Maikuu avaldati ajakirjas Juridica õiguskantsleri vanemnõuniku Merle Malveti [artikkel](#) „Põhiõigus sotsiaalkindlustusele. Riigikohtu praktika põhiseaduse § 28 lõike 2 sisustamisel”. Artiklis käsitles ta riigi tagatud õigust saada rahalist abi, kui inimese sissetulekud vähenevad, ning seda, kuidas Riigikohus on seda õigust sisustanud.

Rahvusvaheline koostöö

Õiguskantsler on olnud rahvusvaheliselt tegus õiguskantsleri institutsiooni taasisutamise alates. Esmalt loodi koostöökontaktid naaberriikide kolleegidega, hiljem on õiguskantsler liitunud õiguskantslereid, ombudsmane ja inimõiguste asutusi ühendavate rahvusvaheliste organisatsioonide ja võrgustikega.

Alates 2001. aastast on õiguskantsler [Rahvusvahelise Ombudsmani Instituudi](#) (IOI) liige. Instituuti kuulub üle 200 riikliku ja regionaalse ombudsmani rohkem kui sajast riigist üle maailma. 2023. aasta mais valiti õiguskantsler Ülle Madise teist korda Rahvusvahelise Ombudsmani Instituudi Euroopa regiooni juhatuse liikmeks. Euroopa regiooni juhatus on seitsmeliikmeline ning sellesse kuuluvad praegu ombudsmanid Kreekast, Portugalist, Ühendkuningriigist, Belgiast, Sloveeniast, Hollandist ja Eestist.

Peale selle on õiguskantsler [Euroopa riiklike inimõiguste kaitse ja edendamise asutuste võrgustiku](#) (ENNHRI), [Euroopa lasteombudsmanide võrgustiku](#) (ENOC) ning [Euroopa ombudsmanide](#) (ENO), [rahvusvahelise relvajõudude ombudsmanide](#) (ICOAF), [politseiombudsmanide](#) (IPCAN) ja riiklike väärkohtlemise ennetusasutuste (NPM) võrgustiku liige.

Koostöö ja kohtumised

Möödunud ülevaateaastal külastasid Eestit mitme riigi ombudsmanid. Septembris võõrustas õiguskantsler koroonapandeemia tõttu mitu korda edasi lükatud Balti- ja Põhjamaade ombudsmanide ja õiguskantslerite kohtumist, millel käsitleti tehisintellekti ja automaatsete haldusotsuste küsimusi. Sellele koostöövormile pandi alus 1990. aastatel, kui Eerik-Juhan Truuvälja kutsel kohtusid esmakordselt toonased Eesti õiguskantsler, Soome õiguskantsler, Soome ombudsman ja Läti ombudsman. Aja jooksul kaasati iga-aastastele kohtumistele ka teisi Balti- ja Põhjamaade kolleege. Järgmise kohtumise korraldab Taani ombudsman 2023. aasta sügisel Kopenhaagenis.

Aprillis korraldas õiguskantsler iga-aastast Baltimaade ja Poola lasteombudsmanide koostöökohtumist. Seekordsel kohtumisel keskenduti laste kaasamisele neid puudutavate otsuste tegemisse ning Ukraina põgenike abistamise probleemidele. Samal kuul külastas õiguskantslerit ka Soome lasteombudsman. Õiguskantsleril käisid külas veel Aserbaidžaaani ombudsman ning Ukraina parlamendi Eesti parlamendirühma esimees koos Ukraina ombudsmani nõunikuga.

Õiguskantsler võttis vastu ka mitmete rahvusvaheliste organisatsioonide ja Euroopa riikide esindajaid. Septembris ja juunis olid õiguskantsleril külas Euroopa riikide kohtunikud, kes osalesid siin koolitusprogrammis. Eesti poolt korraldab kohtunike koolitust Riigikohus.

Juunis tutvustas õiguskantsler Saksamaa Liidupäeva G10 komisjoni liikmetele oma tööd järelevalvete kontrollimisel. 2023. aasta esimeses pooles külastasid õiguskantslerit ka

lirimaa, Läti ja Gruusia suursaadikud.

Jaanuaris saabus Eestisse visiidile OSCE demokraatlike institutsioonide ja inimõiguste büroo delegatsioon, et viia ennast kurssi ettevalmistustega Riigikogu valimisteks ning õiguskantsleri pädevusega selles valdkonnas. Veebruaris ja juulis olid õiguskantsleril külas Euroopa Piiri- ja Rannikuvalve Ameti (Frontex) esindajad, et tutvuda põhiõiguste tagamisega Eesti piiril, mis on ühtlasi ka Euroopa Liidu välispiir. Veebruaris kohtuti veebi vahendusel ka Euroopa Komisjoni ametnikega, kellega arutati Eesti õigusriigi olukorda. Aprillis kohtus õiguskantsler Euroopa Kohalike ja Piirkondlike Omavalitsuste Kongressi monitooringu komitee (CLRAE) esindajatega ning piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa komitee esindajatega (CPT).

Õiguskantsler ja tema nõunikud osalesid aasta jooksul ka mitmetel teiste riikide kolleegide ja rahvusvaheliste organisatsioonide korraldatud üritustel. Näiteks osales õiguskantsler oma kolleegide kutsel kohtumistel Strasbourgis ja Vitoria-Gasteizis, kus arutati ombudsmani ülesandeid üha kiiremini arenevas digimaailmas. Õiguskantsleri nõunikud esindasid õiguskantslerit Euroopa inimõiguste asutuste võrgustiku moodustatud töögruppides ning mitmel lasteombudsmanide ja teiste võrgustike korraldatud kohtumisel.

Detsembris ja jaanuaris külastasid õiguskantsleri nõunikud Põhja- ja Baltimaade avaliku halduse mobiilsusprogrammi raames oma kolleege Taanis ja Soomes. Õppekäigul arutati tahtest olenematu psühhiaatrilise abi küsimusi ning külastati kohalikke psühhiaatriaiglaid. Õppereise aitas rahastada Põhjamaade Ministrite Nõukogu.

Aprillis kogunes erakorralisele üldkoosolekule Euroopa inimõiguste asutuste võrgustik (ENNHRI), et hääletada Venemaa inimõiguste voliniku (Venemaa inimõiguste asutus ehk NHRI) organisatsioonist väljaarvamise üle. Võrgustiku liikmeskond leidis, et Venemaa inimõiguste voliniku tegutsemisviisid ja sõnavõtted ei ole kooskõlas võrgustiku eesmärkide ja tegevusega ning otsustas voliniku organisatsioonist välja arvata (vt uudist võrgustiku liikmete [hääletuse kohta](#)). Samuti otsustas ÜRO juures tegutsev inimõiguste asutuste akrediteerimise alamkomitee (SCA) alustada Venemaa inimõiguste voliniku suhtes erakorralist ülevaatust, et hinnata voliniku vastavust inimõiguste asutusele esitatavatele nõuetele ehk [Pariisi printsiipidele](#) (vt [raporti](#) punkti 4.3).

Rahvusvahelised raportid

Õiguskantsler osales mitme rahvusvahelise raporti koostamisel. Näiteks edastas

Õiguskantsler oma seisukohad Euroopa Kohalike ja Piirkondlike Omavalitsuste Kongressi monitooringu komiteele, kes koostab raportit Eesti kohalike omavalitsuste olukorra kohta, ning Euroopa Komisjonile, kes koostas [raporti](#) õigusriigi olukorra kohta Euroopa Liidu liikmesriikides. Õiguskantsler andis oma panuse ka Euroopa inimõiguste asutuste võrgustiku (ENNHRI) õigusriigi põhimõtteid puudutava raportit koostamisse (vt [State of the rule of law in the European Union](#)), mille eesmärk oli anda lisateavet eespool mainitud Euroopa Komisjoni koostatud samateemalise [raporti jaoks](#).

Eesti ühines ÜRO lapse õiguste konventsiooniga 1991. aastal, võttes sellega kohustuse regulaarselt jälgida laste olukorda. Konventsiooni täitmise jälgimise eest vastutab ÜRO Lapse Õiguste Komitee, kellele riigid peavad regulaarselt esitama aruande lapse õiguste olukorra kohta. Maikuus esitas Eesti valitsus komiteele viienda kuni seitsmenda perioodilise aruande lapse õiguste konventsiooni täitmise kohta. Õiguskantsler esitas oma [aruande](#) konventsiooni täitmise kohta augustis. Peale selle saadavad Eesti lapsed esmakordselt komiteele oma ülevaate Eesti laste olukorrast. Lastel aitasid raportit koostada Õiguskantsleri Kantselei laste ja noorte õiguste osakonna nõunikud ning Lastekaitse Liidu töötajad. Komitee hakkab Eesti kohta esitatud raporteid arutama 2024. aasta talvel toimuval istungil.

Õiguskantsler esitas oma arvamuse ka ÜRO piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärlikust alandava kohtlemise ja karistamise ennetamise alamkomitee (UN Subcommittee on Prevention of Torture, SPT) koostatud üldkommentaari eelnõu kohta. See eelnõu käsitleb piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärlikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni [fakultatiivse protokollit](#) (OPCAT) artiklis 4 nimetatud kinnipidamiskoha mõistet. Alamkomiteed ajendas üldkommentaari kirjutama asjaolu, et protokolliga liitunud riigid tõlgendavad kinnipidamiskoha mõistet erinevalt.

Aasta meedias

Kõned ja esinemised

[Õiguskantsler Ülle Madise kõne „Lastega ja Lastele“ auhinnatseremoonial](#) 1. juunil 2023

[Õiguskantsleri asetäitja avasõnad kollokviumil „Eerik-Juhan Truuväli – õiglus ja õigus. Kohaliku omavalitsuse õiguskorra areng ja järelevalve“](#) 24. mail 2023

[Õiguskantsleri sõnavõtt Eesti Advokatuuri üldkogul](#) 8. mail 2023

[Õiguskantsleri ettekanne Narva linnavolikogus](#) 2.mail 2023

[Õiguskantsleri ettekanne „Kliima kaitse ja põhiõiguste piirangud“ Riigikogus](#) 19. aprillil 2023

[Õiguskantsleri ettekanne Eesti Juristide Liidu 34. aastapäeva konverentsil](#) 22. märtsil 2023

[Õiguskantsleri ettekanne konverentsil „Piirideta huviharidus“](#) 15. märtsil 2023

[Õiguskantsleri ettekanne „Lapse õigus oma elu puudutavate otsuste tegemisel kaasa rääkida“](#)
18. novembril 2022

[Õiguskantsleri ettekanne „Jahiseaduse rakendamise õiguslikud probleemid“](#) 16. novembril
2022

[Õiguskantsleri tervitus selge sõnumi võistluse galal](#) 28. oktoobril 2022

[Õiguskantsleri ettekanne „Teadus ja demokraatia põhiseaduse valguses“](#) 27. oktoobril 2022

[Õiguskantsleri ettekanne „Jurist, ametnik ja ilus eesti keel“](#) 27. oktoobril 2022

[Õiguskantsler tutvustas Riigikogus aastaülevaadet](#) 22. septembril 2022

Intervjuud

[Õiguskantsler Ülle Madise saates „Otse Postimehest“](#) 21. augustil 2023

[Õiguskantsler saates „Kajalood“](#) 19. augustil 2023

[Õiguskantsler Kuku raadios eraeluliste andmete kaitsest](#) 15. augustil 2023

[Andra Reinomägi TV3 uudistesaares](#) 27. juulil 2023

[Õiguskantsler aruteluringis „Kas Eesti on muutumas politseiirrigiks?“](#)
9. juunil 2023

[Andres Aru saates „Sihik“](#) 1. juunil 2023

[Olari Koppel m-valimistest](#) 30. mail 2023

[Õiguskantsler saates „Esimene stuudio“](#) 23. mail 2023

[Õiguskantsler saates „Otse uudistemajast“](#) 17. mail 2023

[Õiguskantsler saates „Otse Postimehest“](#) 20. aprillil 2023

[Õiguskantsleri intervjuu reklaami-podcastis](#) 17. aprillil 2023

[Õiguskantsleri intervjuu ajalehes Põhjarannik](#) 18. märtsil 2023

[Õiguskantsler saates „Kahe vahel“](#) 17. märtsil 2023

[Õiguskantsler telesaates „Täistund“](#) 14. märtsil 2023

[Õiguskantsler Vikerraadio valimisstuudios](#) 5. märtsil 2023

[Õiguskantsler telesaates „Esimene stuudio“](#) 2. märtsil 2023

[Õiguskantsler Ülle Madise ja Priit Vinkel valimissüsteemist](#) 7. veebruaril 2023

[„Kõige armsam on roosade pojengide lõhn.“ Mis täidab õiguskantsler Ülle Madise õnnetundegaga?](#) Eesti Naine, veebruar 2023

[Õiguskantsler kliimaeesmärkidele pühendatud seadusandlusest](#)
18. jaanuaril 2023

[Õiguskantsler Kuku raadio saates „Neeme Raud. Siin“](#) 31. detsembril 2022

[Martin Kadai koolinoorte vaktsineerimisest](#) 15. detsembril 2022

[Martin Kadai „Aktuaalses kaameras“](#) 13. detsembril 2022

[Andra Reinomägi Kuku raadios](#) 13. detsembril 2022

[Õiguskantsler avas heategevusliku jõululaada Topeltkink](#) 12. detsembril 2022

[Õiguskantsleri intervjuu YLE-le](#) 24. novembril 2022

[Martin Kadai: me teame, et järgmine pandeemia kunagi tuleb,](#) 17. novembril 2022

[Õiguskantsler saates „Kultuuristuudio. Arutelu“](#) 20. oktoobril 2022

[Õiguslikest takistustest ja innovatsioonist. Õiguskantslerit küsitleb Külli Taro,](#) 23. septembril 2022

[Õiguskantsler saates „Otse Postimehest“](#) 22. septembril 2022

[Õiguskantsler saates „Otse uudistemajast“](#) 22. septembril 2022

[Õiguskantsler rääkis Kuku raadios värskest aastaülevaatest](#) 22. septembril 2022

[Õiguskantsler Kuku raadio saates „Jukuraadio“](#) 8. septembril 2022

[Õiguskantsler Kuku raadio saates „Kahe vahel“](#) 2. septembril 2022

[Inimesed on õppinud koroonaga elama \(Saarte Hääl\)](#) 1. septembril 2022

[Martin Kadai: koolides pole põhjust teha koroonateste,](#) 26. augustil 2022

Artiklid

[Kristi Paron: jäägem patsientideks, aga saagem kirjaoskajateks,](#) Eesti Päevaleht, 9. august 2023

[Evelin Lopman: Kas kliimat saab kaitsta üldnormi alusel?,](#) Juridica, juuni 2023

[Merle Malvet: Põhiõigus sotsiaalkindlustusele. Riigikohtu praktika põhiseaduse § 28 lõike 2 sisustamisel,](#) Juridica, mai 2023

[Olari Koppel: keskkonnakaitsest põhiseaduse paistel,](#) ERR arvamusportaali, 18. aprill 2023

[Ülle Madise: Ühe valija ilmavaade pole õigem kui teise oma,](#) Postimees,
2. märts 2023

[Liiri Oja artikkel ajakirjas Columbia Journal of Gender and Law](#)

[Margit Sarv ajakirjas Märka Last osalusprojektist „Räägime kliimaõiglusest“,](#) november 2022

[Andres Aru: Mida teha alaealiste õigusrikkujatega?,](#) Õpetajate Leht,
18. november 2022

[Aigi Kivioja: Kuidas seada reegleid salvestamisele ja filmimisele koolimajas?,](#) Õpetajate Leht,
11. november 2022

[Ülle Madise: teadus ja demokraatia põhiseaduse valguses,](#) ERR arvamusportaali, 22. oktoober
2022

[Ülle Madise: Eesti keel on põhiseaduse kaitse all](#), Sirp, 21. oktoober 2022

[Ülle Madise: Hirm ja viha on kõlbmatud teejuhid](#), Postimees, 8. oktoober 2022